

เล่มที่
2

รายงาน
การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 2
MCU Nan Congress II

วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

Proceedings

การวิจัยและนวัตกรรมเพื่อการพัฒนาจิตใจ
และสังคมอย่างยั่งยืนในยุค THAILAND 4.0

**Research and Innovation for Sustainable Mental
and Social Development in Thailand 4.0 Era**

ภาวะผู้นำกับการบริหาร ในยุค Thailand 4.0 <i>พระสมุห์อุทัย อุทยเมธี, สิทธิชัย อุ่นสวน</i>	105
คำสอนในภาษาถิ่นเหนือ <i>สุบินรัตน์ รัตนลา</i>	115
คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุกับการอยู่ดีมีสุข <i>ณภัทสรส์ เหมาะะประสิทธิ์</i>	127
การพัฒนาสุขภาวะผู้สูงอายุในจังหวัดพะเยาตามหลักพระพุทธศาสนา <i>พระครูศรีวราภินิจ, นภาพร หงษ์ทอง, ชญาภา คชสารเสนีย์</i>	141
นಾಮานุกรมบุคคลพุทธศาสนา <i>พระครูศรีปัญญาวีกรม, พระมหาพจน์ สุวโจ, ชยาภรณ์ สุขประเสริฐ</i>	152
หลักกัลยาณธรรมเพื่อการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ <i>พระยุทธินา อธิจิตโต, สิริภพ สวนคง, สงวน หล้าโพนทัน</i>	163
ขั้วศิลปะ : กระบวนการสร้างเครือข่าย เพื่อการเปลี่ยนแปลงพลังทางสังคมด้วยศิลปะ <i>มานิตย์ กันทะลัก</i>	180
กระบวนการเรียนรู้เพื่อการจัดการเครือข่ายทางวัฒนธรรมกระบวนการเรียนรู้ เพื่อการจัดการเครือข่ายทางวัฒนธรรม <i>พระครูปฐมภาวนาจารย์ (วิ.), กมลาค ภูวนาธิพงษ์ อัคนันท์, อริยศรีพงษ์, อมลนัฐ ไม้เครือ</i>	193
การพัฒนาทักษะทางสังคมของเด็กสมาธิสั้นตามแนวคิดพุทธวัฒนธรรม อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง <i>พระวิฑูรย์ ปภัสสรญาโณ</i>	207
การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาเขตเศรษฐกิจ ชายแดนของจังหวัดน่าน <i>ธีรทัศน์ โรจนกิจจากุล</i>	217
โหราภาพพจน์กับการสร้างบั้งฟ้าในสามวาระนกรมเอกของไทย : สุนทรียภาพ เชิงวิจิตรกามา <i>ปัทมาพร พรหมกันธา, ทิพนันท์ พาบือ, ปุ่น ชมภูพระ, อรอนุดร ธรรมจักร, สุรพล วีริยาสรร</i>	228

นามานุกรมบุคคลพุทธศาสนา Buddhist Nomenclature Dictionary

พระครูศรีปัญญาวิกรม
พระมหาพจน์ สุวโจ
ชยาภรณ์ สุขประเสริฐ
วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง “นามานุกรมบุคคลพุทธศาสนา” มีวัตถุประสงค์ 2 ประการ คือ 1) เพื่อสืบค้นชื่อบุคคลที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา 2) เพื่อจัดคำอธิบายเกี่ยวกับบุคคลที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาโดยการจัดลำดับตามตัวอักษร ผู้วิจัยได้ดำเนินการระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผลการดำเนินการสรุปได้ดังนี้

1. รายชื่อบุคคลที่ได้จากการสืบค้นดัชนีท้ายเล่มพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตัดส่วนที่ซ้ำออกไปแล้ว คัดเฉพาะรายชื่อที่จะได้จัดทำคำอธิบาย จำนวนทั้งสิ้น 1,085 รายชื่อ

2. ได้จัดทำคำอธิบาย โดยเรียงตามหมวดพยัญชนะวรรค 4 หมวด คือ ก ข ค ฉ ง, จ ฉ ฌ ญ, ฎ ฐ ท ฒ ณ, ต ถ ท ธ น, ป ผ พ ภ ม, และพยัญชนะ อวรรค ได้แก่ ย ร ล ว ส ห อี ตามลำดับ ส่วนลำดับสระ ก็เรียงตามรูปสระ อ อา อิ อี เอ โอ ตามลำดับ การจัดทำคำอธิบายได้ใช้หลักฐานจากคัมภีร์พระไตรปิฎก และคัมภีร์อรรถกถาเป็นหลัก คำอธิบายนามานุกรมจะประกอบไปด้วยสาระสำคัญ 2 ส่วน ได้แก่ ชาติภูมิ และผลงานสำคัญ

อนึ่ง สังคมอินเดียสมัยพุทธกาล นิยมตั้งชื่อให้สัมพันธ์กับลักษณะกำเนิด สิ่งแวดล้อม อาชีพหรือการทำงาน บุคคลในครอบครัว เช่น บุตรกับบุตร บุตรกับบิดามารดา การตั้งชื่อให้สัมพันธ์กับอุปนิสัยหรือพฤติกรรม สัมพันธ์กับโคตร และการตั้งชื่อให้สัมพันธ์กับชะตาชีวิต ซึ่งส่วนใหญ่มักเปลี่ยนร้ายให้กลายเป็นดี

ด้วยข้อจำกัดด้านระยะเวลา การจัดทำนามานุกรมครั้งนี้ อาศัยเพียงฐานข้อมูลจากพระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทยเป็นหลัก ทำให้ต้องละชื่อบุคคลในคัมภีร์อรรถกถา และชื่อบุคคลร่วมสมัยที่มีความสำคัญทั้งชาวไทย และต่างประเทศ จึงเสนอแนะไว้เพื่อการจัดทำในอนาคตต่อไป

คำสำคัญ: นามานุกรม, พุทธศาสตร์

Abstract

The main proposes of the research entitled “Directories of Personal Names in Buddhism” were (1) to search the personal names in Buddhist Canon (2) to make an explanation on the personal names by means of Directory and qualitative research methodology.

The result of research can be summarized as follows:

1. The personal names were collected form Index of Tripitaka Thai version of Mahachulalongkornrajavidyalaya University are 1,085 people for preparing explanation by means of Directory

2. The names were explained in accordance with groups of Pali alphabets and vowels: - k kh g gh n, c ch j jh n, t th d dh n, t th d dh n, p ph b bh m, y r l v s h | and a a l i u u e o. To make an explanation, Tripitaka and commentaries were used as the main Texts

Further, in Indian Paranormal Society, naming is related to the nature of the environment, occupation or occupation, family members such as children with children and parents. Naming refers to the character or relationship with the descent, and naming in relation to destiny. Most of them turn bad to good.

With a limitation of time, this Directory based only on the Thai version of Tripitaka. The name of the person in the others texts and the names of contemporary people, both Thai and foreigners, are important to collect for making explanation. Therefore, it is recommended to do for the next opportunity.

Keywords: Dictionary, Buddhist

บทนำ

หนังสือนามานุกรมเป็นแหล่งข้อมูลที่มีประโยชน์ต่อการติดต่อสื่อสารในชีวิตประจำวันของบุคคลทุกคน และของหน่วยงานทุกหน่วยงาน ทั้งที่เป็นของรัฐบาลและของเอกชน ปัจจุบันจึงมีการจัดทำหนังสือประเภทนามานุกรมไว้หลายประเภท เช่น นามานุกรมพระมหากษัตริย์ไทย¹ จัดทำโดยมูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา สยามบรมราชกุมารี, นามานุกรมมงคล ผลงานของโกวิท ตั้งตรงจิตร จัดพิมพ์โดยสำนักพิมพ์คำ เป็นหนังสือที่ให้ความรู้เกี่ยวกับการตั้งชื่อ หลักการคือ ก่อนที่จะพิจารณาตั้งชื่อ จำเป็นจะต้องสำรวจดูจากแผนภูมิตามหลักทักษาปกรณ์ให้ละเอียดก่อนว่า อักษรตัวไหนเป็น เดช ตัวไหนเป็น ศรี ตัวไหน

¹ มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา, นามานุกรมพระมหากษัตริย์ไทย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์ จำกัด, 2554), หน้า 264.

เป็น กาลกนิมิต ซึ่งต้องพิถีพิถันในเรื่องนี้ก่อนประเด็นอื่น หากตั้งชื่อที่เป็นสิริมงคล ย่อมจะทำให้ชีวิตของบุคคลนั้นประสบความสำเร็จ แต่หากตั้งชื่อไม่ดี มีตัวกาลกนิมิตอยู่ร่วมด้วย ก็อาจจะนำความเสื่อมเสียหรือภัยพิบัติมาสู่เจ้าของชื่อได้

นามานุกรมนักเขียน-นักแปล² ของอรอนงค์ ชากร จัดพิมพ์ในนามโครงการวิชาการด้านวรรณศิลป์ สำนักงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย กระทรวงวัฒนธรรม, นามานุกรมรามเกียรติ์³ ผลงานของรีนฤทัย สัจจพันธ์ จัดพิมพ์โดยสำนักพิมพ์สถาพร ปรับปรุงใหม่ล่าสุด ปี 2554 เป็นงานที่รวบรวมความเป็นมาของตัวละคร สถานที่ พิธี และอาวุธในเรื่องรามเกียรติ์ไว้อย่างละเอียด ถือเป็นหลักสำหรับการค้นคว้าข้อมูลเรื่องรามเกียรติ์ได้ทั้งหมด, นามานุกรมนวนิกรรมท้องถิ่นไทย⁴ ผลงานของจรัส สุวรรณมาลา สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย จัดพิมพ์ครั้งที่ 3 พ.ศ.2548, นามานุกรมวรรณคดีไทย⁵ ผู้จัดทำแบ่งออกเป็น 3 ชุด ชุดที่ 1 ว่าด้วย ชื่อวรรณคดี ชุดที่ 2 ว่าด้วย ชื่อผู้แต่ง และชุดที่ 2 ว่าด้วย ตัวละคร ชื่อสถานที่ และชื่อปกิณณกะ, นามานุกรมพิพิธภัณฑ์สถานในประเทศไทย⁶ เป็นหนังสือที่รวบรวมรายชื่อและรายละเอียดเกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์สถานในประเทศไทย โดยภัณฑารักษ์และนักวิชาการของพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติทุกแห่งทั้งของราชการและเอกชน ซึ่งมีพิพิธภัณฑ์สถานทั้งสิ้น 486 แห่ง จาก 76 จังหวัด เพื่อเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่อยู่ในแวดวงพิพิธภัณฑ์สถาน ผู้ที่เกี่ยวข้อง และผู้สนใจทั่วไป,

นามานุกรมขุนช้าง-ขุนแผน⁷ ผู้แต่งคือ ประจักษ์ ประกายพิทยากร ตีพิมพ์เผยแพร่ครั้งแรกโดยสำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช พ.ศ.2508, นามานุกรมศิลปเพลงไทย⁸ ผู้แต่งคือ พูนพิศ อมาตยกุล ได้รวบรวมศิลปเพลงไทยในรอบ 200 ปี แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ จัดพิมพ์โดยสำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ.2532, นามานุกรมพระเครื่อง⁹ ผลงานของพินัย ศักดิ์เสนีย์ ให้ความรู้เกี่ยวกับพระเครื่องต่าง ๆ สาระสำคัญมีความเกี่ยวข้องกับศิลปะและพระพุทธศาสนาที่มีคุณค่ายิ่ง, ภูมินามานุกรม¹⁰ ของสมบัติ จำปาเงิน จัดพิมพ์โดยสำนักพิมพ์สุภาพใจ เป็นหนังสือที่ให้ประโยชน์ในการเขียนชื่อประเทศ เมืองหลวง

² อรอนงค์ ชากร และคณะ, นามานุกรมนักเขียน-นักแปล, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2553), หน้า 262.

³ รีนฤทัย สัจจพันธ์, นามานุกรมรามเกียรติ์ ฉบับปรับปรุงใหม่, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สถาพรบุ๊คส์, 2554), หน้า 234.

⁴ จรัส สุวรรณมาลา และคณะ, นามานุกรมนวนิกรรมท้องถิ่นไทย : ประจำปี พ.ศ.2547, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2548), หน้า 291.

⁵ มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา, นามานุกรมวรรณคดีไทย ชุดที่ 1-2-3, พิมพ์เนื่องในวโรกาสทรงเจริญพระชนมายุ 50 พรรษา 2 เมษายน 2549.

⁶ กรมศิลปากร, นามานุกรมพิพิธภัณฑ์สถานในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ, 2549), หน้า 400.

⁷ ประจักษ์ ประกายพิทยากร, นามานุกรมขุนช้าง-ขุนแผน, (พระนคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2508), หน้า 328.

⁸ พูนพิศ อมาตยกุล และคณะ, นามานุกรมศิลปเพลงไทยรอบ 200 ปี แห่งกรุงรัตนโกสินทร์: รายงานผลการวิจัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532.

⁹ พินัย ศักดิ์เสนีย์, นามานุกรมพระเครื่อง, (พระนคร: สำนักพิมพ์ดวงศึกษา, 2502), หน้า 788.

¹⁰ สมบัติ จำปาเงิน, ภูมินามานุกรม, (กรุงเทพมหานคร: สำนักสุภาพใจ, 2545), หน้า 296.

ทวีป เขต รัฐ ดินแดนต่างๆ ให้ถูกต้อง โดยยึดประกาศของราชบัณฑิตยสถาน, นามานุกรมเอดส์ และ เพศศึกษา¹¹ เป็นหนังสือที่รวบรวมรายชื่อหนังสือ/เอกสารด้านเอดส์ และเพศศึกษา ที่มีอยู่ในศูนย์ข้อมูล ข่าวสารด้านเอดส์ ซึ่งปัจจุบันนี้อยู่ในมุมหนึ่งของห้องสมุดสถาบันพัฒนาสุขภาพอาเซียน เพื่อส่งเสริมการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารของผู้ใช้บริการทั้งคนไทยและชาวต่างชาติ, นามานุกรมเครื่องจักรสาน¹² ผลงานของ วิบูลย์ ลีสุวรรณ รวมคำศัพท์เกี่ยวกับเครื่องจักรสานมากกว่า 1,000 คำ สำพิมพ์เมืองโบราณจัดพิมพ์ 2553 เป็นต้น

จากรายละเอียดข้างต้นจะเห็นว่า นามานุกรม เป็นหนังสือที่มีประโยชน์ เพราะสามารถใช้เป็น ฐานข้อมูลในการค้นหาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับบุคคลด้านต่าง ๆ ได้โดยง่าย จึงมีการจัดทำนามานุกรมบุคคล ออกมาเผยแพร่กันอย่างแพร่หลาย

อย่างไรก็ตาม เมื่อย้อนกลับมาพิจารณาในวงการพระพุทธศาสนา หนังสืออ้างอิงลักษณะดังกล่าวนี้ ยังมีน้อย และส่วนใหญ่เป็นผลงานของปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาในอดีต เช่น คัมภีร์อภิธานัปทีปิกา¹³ งานนิพนธ์พระมหาโมคคัลลานะ พระเถระชาวศรีลังกา, สารานุกรมพระพุทธศาสนา ประมวลจากพระนิพนธ์ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส¹⁴ เป็นต้น ที่เป็นผลงานร่วมสมัยก็พอมืออยู่บ้าง เช่น พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์¹⁵ ฉบับประมวลธรรม¹⁶ และกาลานุกรม¹⁷ ซึ่งเป็นงานนิพนธ์ ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต)

ผู้วิจัยมีความเห็นคัมภีร์พระไตรปิฎก มีชื่อบุคคลเข้ามาเกี่ยวข้องเป็นจำนวนมาก พิจารณาได้จาก ดัชนีท้ายเล่มของพระไตรปิฎกแต่ละเล่ม บางชื่อปรากฏซ้ำกันในหลายเล่ม ส่วนที่ซ้ำมีเนื้อหาซ้ำกันก็มี เนื้อหาแตกต่างกันออกไปก็มี หากมีการนำมาเรียบเรียง และจัดทำคำอธิบายโดยใช้หลักวิชาการสมัยใหม่เข้ามาช่วยในรูปของนามานุกรม จะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อวงการศึกษพระพุทธศาสนาโดยภาพรวม ทั้งสะดวก และกระชับในการสืบค้นข้อมูล

¹¹ ศศิมา ทองคำ และคณะ, **นามานุกรมเอดส์และเพศศึกษา**, (นครปฐม: สถาบันพัฒนาการสาธารณสุข อาเซียน มหาวิทยาลัยมหิดล, 2542), หน้า 338.

¹² วิบูลย์ ลีสุวรรณ, **นามานุกรมเครื่องจักรสาน**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, 2553), หน้า 368.

¹³ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมหลวงชินวราลริวิวัฒน์ ทรงแปล. **พระคัมภีร์อภิธานัปทีปิกา**, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2541), หน้า 520.

¹⁴ สุเชาว์ พลอยชุม, **สารานุกรมพระพุทธศาสนา**, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราช วิทยาลัย, 2539), หน้า 793.

¹⁵ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ 26, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธัมม์ จัดพิมพ์, 2558), หน้า 600.

¹⁶ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ 33, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธัมม์ จัดพิมพ์, 2558), หน้า 389.

¹⁷ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **กาลานุกรม พระพุทธศาสนาในอารยธรรมโลก**, พิมพ์ครั้งที่ 6, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธัมม์ จัดพิมพ์, 2555), หน้า 275.

การเรียนรู้ประวัติบุคคลพุทธศาสน์ ก็เหมือนกับการได้เรียนรู้ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในมิติต่าง ๆ ไปด้วย เพราะศัพท์บุคคลแต่ละคนที่ถูกเก็บนำมาเขียนคำอธิบาย ล้วนมาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก ซึ่งย่อมจะมีความสำคัญ และเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาไม่อย่างใดก็อย่างหนึ่ง ไม่โดยตรงก็โดยอ้อม เท่ากับได้รวบรวมความหลากหลายมารวมอยู่ในหมวดหมู่เดียวกัน

นามานุกรมพุทธศาสน์ จึงน่าจะเป็นงานอีกชิ้นหนึ่งที่มีความจำเป็น และมีความสำคัญ เพราะเมื่อกล่าวถึงพระพุทธศาสนา มีเนื้อหา และขอบเขตกว้างขวางมาก แม้ขอบเขตที่เกี่ยวข้องกับตัวบุคคลเพียงอย่างเดียว ก็น่าจะเป็นเรื่องใหญ่ และเป็นงานที่ทำหายความวิริยะอุตสาหะอยู่พอสมควร เพราะเหตุว่า บุคคลที่มีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา มีทั้งส่วนที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์พระไตรปิฎก คัมภีร์อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา นี้ยังไม่นับบุคคลร่วมสมัยที่มีบทบาทสำคัญต่อวงการพระพุทธศาสนาในประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก การจัดทำนามานุกรมพุทธศาสน์จึงน่าจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาพระพุทธศาสนาอย่างกว้างขวาง

อาศัยเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงเสนอโครงการวิจัยเรื่อง นามานุกรมพุทธศาสน์ เสนอต่อสถาบันวิจัยเพื่อของบประมาณสนับสนุน พร้อมทั้งดำเนินการให้เป็นรูปธรรมสืบต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อสืบค้นชื่อบุคคลที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา
2. เพื่อจัดคำอธิบายเกี่ยวกับบุคคลที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาโดยการจัดลำดับตามตัวอักษร

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

จัดทำนามานุกรมพุทธศาสน์ โดยการคัดเลือกชื่อที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์พระไตรปิฎกเรียงเรียงตามลำดับตัวอักษร โดยเริ่มจากพยัญชนะ วรรณค ต่อด้วยพยัญชนะ อวรรณค พร้อมกับจัดทำคำอธิบายประกอบโดยอาศัยข้อมูลจากคัมภีร์อรรถกถาประกอบ

2. ขอบเขตของคัมภีร์

ผู้วิจัยใช้คัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย 45 เล่ม ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ฉบับตีพิมพ์เผยแพร่ พ.ศ. 2553 เป็นหลัก ส่วนคำอธิบายประกอบ จะใช้คัมภีร์อรรถกถาเป็นหลัก

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Document Research) โดยผู้วิจัยดำเนินการตามลำดับดังต่อไปนี้

1. สืบค้นหาชื่อบุคคลที่ปรากฏอยู่ในดัชนีท้ายเล่มพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ฉบับตีพิมพ์พุทธศักราช 2535 คัดชื่อที่ซ้ำ และชื่อที่ไม่ใช่บุคคล เช่น เทวดา คนธรรพ์ นาค เป็นต้น ออกเสีย
2. นำชื่อบุคคลเหล่านั้นมาจัดเรียงลำดับตามตัวอักษร ยึดตามแบบแผนที่บูรพาจารย์ได้กำหนดไว้แล้ว คือ หมวด ก วรรณค ประกอบด้วย ก ข ค ฉ ง, หมวด จ วรรณค ประกอบด้วย จ ฉ ช ฌ ญ,

หมวด ฎ วรรค ประกอบด้วย ฎ ฐ ฑ ฒ ณ, หมวด ต วรรค ประกอบด้วย ต ถ ท ธ น, หมวด ป วรรค ประกอบด้วย ป ผ พ ภ ม, หมวด อ วรรค ประกอบด้วย ร ล ว ส ห ฬ อ ส่วนหมวดสระเรียงลำดับดังนี้ อ อ อ อ อ อ อ

3. เขียนคำอธิบายประกอบ โดยใช้ข้อมูลจากพระไตรปิฎก และคัมภีร์อรรถกถาเป็นหลักในการจัดทำคำอธิบาย

4 จัดเขียนรายงานฉบับร่างส่งให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบความถูกต้อง พร้อมทั้งแก้ไขตามคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิ

5. จัดทำรายงานฉบับสมบูรณ์เสนอต่อสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

6. จัดพิมพ์หรือเผยแพร่ผลงานวิจัยต่อสาธารณชนตามเกณฑ์มาตรฐานสืบต่อไป

ผลการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “นามานุกรมบุคคลพุทธศาสนา” มีวัตถุประสงค์ 2 ประการ คือ 1) เพื่อสืบค้นชื่อบุคคลที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา 2) เพื่อจัดทำคำอธิบายเกี่ยวกับบุคคลที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาโดยการจัดลำดับตามตัวอักษร

ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยเชิงเอกสาร (Document Research) โดยดำเนินการตามลำดับขั้นตอนดังนี้ คือ 1) สืบค้นหาชื่อบุคคลที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์พระไตรปิฎกจากดัชนีท้ายเล่ม 2) นำชื่อเหล่านั้นมาจัดเรียงลำดับตามตัวอักษรตามหลักการจัดทำพจนานุกรม หรือสารานุกรม 3) คัดเลือกศัพท์ โดยตัดศัพท์ที่ซ้ำซ้อน และศัพท์ที่ไม่สำคัญออก 4) จัดทำคำอธิบายประกอบ โดยอาศัยข้อมูลจากพระไตรปิฎกฉบับแปลภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตีพิมพ์เผยแพร่ พ.ศ.2535 ส่วนอรรถกถา ผู้วิจัยใช้คัมภีร์พระไตรปิฎกและอรรถกถาชุด 91 เล่ม ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตีพิมพ์ พ.ศ.2525 และ 5) ตรวจสอบความถูกต้องแล้วนำเสนอผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบ ก่อนนำเสนอคณะกรรมการของสถาบันเพื่อพิจารณาอนุมัติ ก่อนพิจารณาแหล่งตีพิมพ์เผยแพร่ตามเกณฑ์ต่อไป

ผลการวิจัยสรุปดังนี้

1. ผู้วิจัยได้ดำเนินการสืบค้นจากดัชนีท้ายเล่มพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย คัดรายชื่อบุคคลที่จัดทำคำอธิบาย และตัดส่วนที่ซ้ำออกไปแล้ว ได้ศัพท์ที่เป็นชื่อบุคคลจำนวนทั้งสิ้น 1,085 รายชื่อ แบ่งเป็น เล่มที่ 1 จำนวน 46 ชื่อ, เล่มที่ 2 จำนวน 23 ชื่อ, เล่มที่ 3 จำนวน 9 ชื่อ, เล่มที่ 4 จำนวน 22 ชื่อ, เล่มที่ 5 จำนวน 40 ชื่อ, เล่มที่ 6 จำนวน 4 ชื่อ, เล่มที่ 7 จำนวน 28 ชื่อ, เล่มที่ 8 จำนวน 26 ชื่อ, เล่มที่ 9 จำนวน 29 ชื่อ, เล่มที่ 10 จำนวน 42 ชื่อ, เล่มที่ 11 จำนวน 11 ชื่อ, เล่มที่ 12 จำนวน 11 ชื่อ, เล่มที่ 13 จำนวน 50 ชื่อ, เล่มที่ 14 จำนวน 15 ชื่อ, เล่มที่ 15 จำนวน 31 ชื่อ, เล่มที่ 16 จำนวน 21 ชื่อ, เล่มที่ 17 จำนวน 12 ชื่อ, เล่มที่ 18 จำนวน 26 ชื่อ, เล่มที่ 19 จำนวน 16 ชื่อ, เล่มที่ 20 จำนวน 27 ชื่อ, เล่มที่ 21 จำนวน 10 ชื่อ, เล่มที่ 22 จำนวน 26 ชื่อ, เล่มที่ 23 จำนวน 9 ชื่อ, เล่มที่ 24 จำนวน 9 ชื่อ, เล่มที่ 25 จำนวน 72 ชื่อ, เล่มที่ 26 จำนวน 46 ชื่อ, เล่มที่ 27 จำนวน 113 ชื่อ, เล่มที่ 28 จำนวน 50 ชื่อ, เล่มที่ 29 จำนวน 5 ชื่อ, เล่มที่ 30,31 มีรายชื่อซ้ำกับที่เก็บไว้แล้ว, เล่มที่ 32 จำนวน 208

ชื่อ, เล่มที่ 33 จำนวน 74 ชื่อ, เล่มที่ 34-45 ไม่เก็บ เนื่องจากมีรายชื่อน้อย และซ้ำกับที่เก็บแล้วในคัมภีร์พระวินัยปิฎก และพระสุตตันตปิฎก

หลังจากดำเนินการคัดกรองแล้ว คงเหลือชื่อบุคคลสำหรับการเขียนคำอธิบายนามานุกรมทั้งสิ้นจำนวน 661 รายชื่อ จากเดิม 1,085 ส่วนใหญ่ที่ตัดออก เพราะเป็นชื่อที่ถูกกล่าวหาตึงถึงเพียงครั้งเดียวหรือสองครั้งในคัมภีร์พระไตรปิฎก เมื่อสืบค้นในคัมภีร์อรรถกถาก็ไม่ได้มีรายละเอียดเพิ่มเติมพอที่จะอธิบายความได้ ชื่อลักษณะนี้ ส่วนใหญ่มักปรากฏอยู่ในคัมภีร์ชาดก และย้อนระยะเวลาไกลออกไปมากเป็นกัปหรือแม้ปรากฏอยู่ในคัมภีร์พระไตรปิฎก ก็มักเป็นเรื่องราวที่พรรณนาถึงอดีตอันไกลโพ้น

2. การจัดทำคำอธิบาย ผู้วิจัยได้จัดทำคำอธิบายโดยอาศัยข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎกเป็นหลัก และอาศัยคัมภีร์อรรถกถาเป็นหลัก การดำเนินการได้ใช้โปรแกรมพระไตรปิฎก 2 ชุด ได้แก่ โปรแกรมพระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เวอร์ชัน 1.0 เป็นตัวช่วยในการสืบค้นหาคำแต่ละคำที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ต่าง ๆ จากนั้นประมวลจัดทำคำอธิบายประกอบ ยกตัวอย่าง เช่น สาริปุตฺร, พระมีกระบวนกรจัดทำคำอธิบายโดย 1) นำศัพท์ “สาริปุตฺร” ป้อนลงในโปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เวอร์ชัน 1.0 ว่า มีคำนี้ปรากฏอยู่ที่ครั้งใดในพระไตรปิฎกทั้ง 45 เล่ม ซึ่งจากการค้นหา โปรแกรมได้รายงานพบทั้งสิ้น 1,591 ครั้ง 2) ตรวจสอบเนื้อหาตามหลักฐานที่ค้นพบแต่ละครั้ง เพื่อจัดทำคำอธิบาย โดยตัดส่วนที่ไม่เกี่ยวข้อง ไม่จำเป็น หรือมีเนื้อหาซ้ำออก เทียบเคียงเนื้อหาจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พร้อมทั้งจัดทำเชิงอรรถประกอบสำหรับการสืบค้น หรือตรวจสอบความถูกต้องทางวิชาการ และ 3) ตรวจสอบเนื้อหาที่เกี่ยวข้องเพิ่มจากคัมภีร์อรรถกถา 48 เล่ม โดยใช้โปรแกรมพระไตรปิฎก เวอร์ชัน 2.1 ฉบับเรียนพระไตรปิฎก ในการสืบค้นคำที่กำหนดไว้แล้ว จากนั้นนำเนื้อหาที่ค้นพบมาอธิบายเพิ่มเติม ตัดส่วนที่มีเนื้อหาซ้ำออก คงเหลือไว้เฉพาะส่วนเนื้อหาที่ไม่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์พระไตรปิฎกเท่านั้น จากนั้นเทียบเคียงคัมภีร์อรรถกถาฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อจัดทำเชิงอรรถประกอบการสืบค้น หรือตรวจสอบความถูกต้องทางวิชาการ

เนื้อหาหลักสำคัญในการจัดทำคำอธิบายประกอบด้วย 1) ชาตัญญู มีรายละเอียดหลักๆ เช่น บิดามารดา สถานที่เกิด การศึกษา 2) บทบาทสำคัญ มีรายละเอียดหลักๆ เช่น หน้าที่ การงาน การปฏิบัติตนทั้งในแง่ส่วนตน และในแง่สังคมที่พรรณนาไว้ในพระไตรปิฎกหรืออรรถกถา การได้รับการยกย่องพิเศษ และ 3) บั้นปลายชีวิต

ความสมบูรณ์ของเนื้อหาทั้ง 3 ประเด็น ขึ้นอยู่กับหลักฐานที่ปรากฏ ไม่เสมอไปทุกนามบุคคลที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ ทั้งนี้เนื่องจากว่า นามบุคคลที่ปรากฏในคัมภีร์นั้น แต่ละบุคคลมีบทบาทสำคัญมากน้อยแตกต่างกัน ที่มีความสำคัญมาก จะมีหลักฐานระบุไว้มาก สำคัญน้อย ก็จะมีหลักฐานปรากฏน้อยตามไปด้วย ชื่อบุคคลแต่ละชื่อจึงมีคำอธิบายมาก อธิบายน้อยแตกต่างกันตามไปด้วย โดยเฉพาะหลักฐานในส่วนประวัติที่เกี่ยวกับชาตัญญู หลักฐานส่วนใหญ่ที่ได้จะอาศัยคัมภีร์อรรถกถาเป็นหลัก ในส่วนพระไตรปิฎกมักปรากฏรายละเอียดแต่พอสังเขปเท่านั้น

อนึ่ง เพื่อประโยชน์ในการศึกษาภาคหน้า ผู้วิจัยได้วิเคราะห์คตินิยมเรื่องการจัดชื่อที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก และคัมภีร์อรรถกถา ซึ่งสามารถสรุปความได้ว่า สังคมอินเดีย มีการตั้งชื่อตามระบบวรรณะ กล่าวคือ ชื่อกษัตริย์มักเกี่ยวกับอำนาจ ไวศยะเกี่ยวกับความมั่งคั่ง ศูทรเกี่ยวกับสิ่งต่ำๆ อันน่า

เช่น บุตรกับบุตร บุตรกับบิดามารดา การตั้งชื่อให้สัมพันธ์กับอุปนิสัย หรือพฤติกรรม สัมพันธ์กับโคตร และการตั้งชื่อให้สัมพันธ์กับชะตาชีวิต ซึ่งส่วนใหญ่มักเปลี่ยนร้ายให้กลายเป็นดี สอดคล้องในคัมภีร์ มนุธรรมศาสตร์ของอินเดียที่กล่าวถึงการตั้งชื่อว่า ชื่อของพราหมณ์ให้เกี่ยวกับสิ่งมงคล กษัตริย์เกี่ยวกับอำนาจ ไวศยะเกี่ยวกับความมั่งคั่ง ศูทรเกี่ยวกับสิ่งต่ำๆ อันน่าเกลียดเหยียดหยาม ชื่อที่เป็นลักษณะเด่นของพราหมณ์คือชื่อที่สื่อถึงความเจริญ กษัตริย์สื่อถึงการพิทักษ์รักษา ไวศยะ สื่อถึงความมั่งคั่ง ศูทร สื่อถึงการรับใช้ ชื่อสตรีต้องมีความหมายที่น่ายินดี ไม่แข็งกระด้าง ความหมายไปทางเรียบริ่อย มีเสน่ห์ มีโชค และลงท้ายด้วยที่สระสระ คือสระเสียงยาว

อย่างไรก็ตาม หากเปรียบเทียบเงื่อนไขในการตั้งชื่อของคนไทยในสมัยโบราณ หรือแม้กระทั่งในปัจจุบัน การตั้งชื่อก็ยังใช้เพศ หลักโหราศาสตร์ ความหมาย ความสัมพันธ์กับบุคคลในครอบครัว เป็นเรื่องกำหนด มีเพียงความไพเราะทางด้านครุ ลหุ ความแปลกใหม่ การเลียนแบบชื่อคนมีชื่อเสียง การพ้องคำที่สื่อไปในความหมายไม่ดี อันจะก่อให้เกิดปัญหาในอนาคตเท่านั้นที่ไม่พบในเงื่อนไขของการตั้งชื่อ นอกจากนี้ การตั้งชื่อในสังคมอินเดียสมัยโบราณ ก็ไม่มีความซับซ้อนเหมือนกับแนวคิดการตั้งชื่อตามหลักทักษาปกรณ์ ข้อนี้แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการมาตามลำดับ

ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “นามานุกรมบุคคลพุทธศาสนา” มีฐานข้อมูลสำหรับการอ้างอิงมาก ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตคัมภีร์เพียงพระไตรปิฎก และอรรถกถา ทำให้ต้องตัดฐานข้อมูลระดับฎีกา และอนุฎีกา ซึ่งอาจช่วยเติมเต็มเนื้อหา หรือคำอธิบายให้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ นามบุคคลที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาร่วมสมัย ทั้งที่เป็นชาวไทย ชาวต่างประเทศ ผู้วิจัยก็ยังไม่มีโอกาสในการเก็บรายละเอียด และจัดทำคำอธิบายให้ครบตามเจตนาที่เคยตั้งใจ ทั้งนี้ด้วยเหตุข้อจำกัดด้านเวลา หากขอบเขตเนื้อหากว้างไป อาจไม่สามารถดำเนินการให้เสร็จทันกรอบระยะเวลาของการวิจัยได้ จึงเสนอแนะไว้ 2 ประเด็น ดังนี้

1. เห็นควรศึกษาเพิ่มเติมรายนามบุคคลที่ปรากฏในคัมภีร์อรรถกถา ฎีกา และอนุฎีกา แล้วจัดทำคำอธิบายเพิ่มเติม เพื่อให้ครอบคลุมเนื้อหานามานุกรมบุคคลพุทธศาสนายิ่งขึ้น
2. เห็นควรจัดเก็บรายนามบุคคลที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาร่วมสมัยทั้งชาวไทย และชาวต่างประเทศที่มีบทบาทสำคัญ แล้วจัดทำคำอธิบาย เพื่อเป็นหลักฐานสำหรับการอ้างอิงทางวิชาการในอนาคตต่อไป

บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร. **นามานุกรมพิพิธภัณฑ์สถานในประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ, 2549.
- ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการจัดทำฐานข้อมูลออนไลน์และฐานข้อมูลพรีออนไลน์**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://library.kku.ac.th/free-database/index.php?option=com_content&view=article&id=204&Itemid=7 [22 ธันวาคม 2560].
- จรัส สุวรรณมาลา และคณะ. **นามานุกรมวัฒนธรรมท้องถิ่นไทย : ประจำปี พ.ศ.2547**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2548.
- ถาวร ลิกขโกศล. **ชื่อและแซ่ของคนจีน**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2537
- นามานุกรม**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://guru.sanook.com/2330/> [29 ธันวาคม 2560].
- นามานุกรม**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://wachum.com/eBook/1630101/directory.html/> [29 ธันวาคม 2560].มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย 45 เล่ม**. กรุงเทพมหานคร:มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2543.
- ปรีชา ช่างขวัญยืน. “ชื่อเสียงเรียงนาม” . **วิพากษ์การใช้ภาษาไทย:รวมบทความจากคอลัมน์ปากกาขนนก สังกศตภาษาและจับตาทาษาไทย**. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.
- ประจักษ์ ปรึกษาพิทยากร. **นามานุกรมขุนช้าง-ขุนแผน**. พระนคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2508.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ 26. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธัมม์ จัดพิมพ์, 2558.
- _____. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 33. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธัมม์ จัดพิมพ์, 2558.
- _____. **กาลานุกรม พระพุทธศาสนาในอารยธรรมโลก**. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธัมม์ จัดพิมพ์, 2555.
- พินัย ศักดิ์เสณี. **นามานุกรมพระเครื่อง**. พระนคร: สำนักพิมพ์ผดุงศึกษา, 2502.
- พูนพิศ อมาตยกุล และคณะ. **นามานุกรมศิลปเพลงไทยรอบ 200 ปี แห่งกรุงรัตนโกสินทร์: รายงานผลการวิจัย**. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล 91 เล่ม**. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552.
- มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา. **นามานุกรมพระมหากษัตริย์ไทย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์ จำกัด, 2554.
- มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา. **นามานุกรมวรรณคดีไทย ชุดที่ 1-2-3**. พิมพ์เนื่องในวโรกาสทรงเจริญพระชนมายุ 50 พรรษา 2 เมษายน 2549.
- วิบูลย์ สีสวรรณ. **นามานุกรมเครื่องจักรสาน**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, 2553.
- สุเขาวรรณ พลอยชุม. **สารานุกรมพระพุทธศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2539.
- สุภาพรรณ ณ บางช้าง. **การใช้ภาษาในการตั้งชื่อของคนไทย**. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527.
- โสฬสเวท, **มงคลนามและการตั้งชื่อ**. กรุงเทพมหานคร: แพร่วิทยา, 2525. หน้า 18.

- สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. พระราชประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช. พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2505.
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมหลวงชินวราธิบดีศรีวิวัฒน์ ทรงแปล. พระคัมภีร์อภิธานัปทีปิกา, กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2541.
- สมบัติ จำปาเงิน. ภูมิมานุกรม. กรุงเทพมหานคร: สำนักสุภาพใจ, 2545.
- เสาวนิต. พระนามกษัตริย์ พระองค์เจ้า หม่อมเจ้า. พระนคร: ประมวลสาส์น, 2505.
- ศศิมา ทองคำ และคณะ. นามานุกรมเอดส์และเพศศึกษา. นครปฐม: สถาบันพัฒนาการสาธารณสุข อาเซียน มหาวิทยาลัยมหิดล, 2542.
- ห้องโตรีมหาโพธิ์. ตำราพรหมชาติฉบับสมบูรณ์. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อำนวยการสาส์น, 2560.
- อรอนงค์ ซาคร และคณะ. นามานุกรมนักเขียน-นักแปล. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, 2553.
- อาศรมศรีจักรนารถ. .วิธีตั้งชื่อตามหลักทักษาปกรณ์. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.astroneemo.net/web/index.php> [2 มีนาคม 2561].

